

3 життя тварин

Цю книжку автор пропонує для використання як у вальдорфській школі, так і в сім'ї, причому перш за все він враховує потреби 10–12-річних дітей, однак досвід показує, що цікавість до неї не обмежується віком. Оскільки це книжка для читання, а не підручник, вибір тварин та їхня послідовність є цілком довільними — спільним є стиль, у якому без неправдивого олюднення тварини робиться спроба описати її так, щоб читач зміг відчути: тепер я її розумію.

«Я споглядаю світ». Серія книжок для читання

Герберт Громан

З ЖИТТЯ ТВАРИН

Анотація

Цю книжку автор пропонує для використання як у вальдорфській школі, так і в сім'ї, причому перш за все він враховує потреби 10-12-річних дітей, однак досвід показує, що цікавість до неї не обмежується віком.

Оскільки це книжка для читання, а не підручник, вибір тварин та їхня послідовність є цілком довільними — спільним є стиль, у якому без неправдивого олюднення тварини робиться спроба описати її так, щоб читач зміг відчувати: тепер я її розумію.

ISBN 978-617-7314-15-7

© Verlag Freies Geistesleben, 1992

© Haipi, 2017

З ЖИТТЯ ТВАРИН. КНИЖКА ДЛЯ 5-6 КЛАСІВ

Я споглядаю світ.
У ньому сяє сонце,
У ньому блиск зорі
І каменю мовчання.
В нім жвавий ріст рослин
І звірів чуинии поступ,
Людина там живе —
Вона оселя духу.

Вдивляюсь глибше в душу,
Мого ества скарбницю.
Там творить Божий Дух
У світлі сонця й серця,
У просторі далекім
І у душі глибинах.

До Тебе, Духу Божий,
Звертаюся в пошані,
Щоб благодать і сила
В навчанні і у праці
Росли в моєму серці.

Рудольф Штайнер (Переклад Ярослави Блек-Терлецької)

Північний олень

Північний олень (у Північній Америці його називають карібу) зустрічається по той бік полярного кола на далекій півночі Європи, а також на півночі Азії та Канади. Це стадна тварина. Існують як дикі, так і одомашнені стада. Стада одомашнених північних оленів можуть налічувати тисячі голів. У північного оленя, особливо дикого, напрочуд гарні та потужні роги, що дугою вигинаються наперед і на кінцях утворюють невеликі вертикальні лопатеподібні відростки. Навіть очноямкові відростки, що в наших оленів, як відомо, залишаються простими, у північного оленя розгалужені і, отже, надають йому надзвичайно статечного вигляду. Особливо це стосується старих оленів, у яких вони й утворюють лопаті. В олениці також є роги, але менші й не такі міцні, як у самця. Узимку і самці, і самиці свої роги скидають. Згодом такі «гілки» можна побачити в лісі, де їх знаходять і обгризають лисиці та вовки. Поки нові роги відростають, вони вкриті ніжною шкірою з бархатистою шерстю і тому здаються товстими й пухнастими. Справжня подія для мандрівника — вперше зустріти такого красеня з гордим поступом та розкішними рогами.

Голова північного оленя не така граціозна, як в інших оленів, наприклад — у нашого благородного; ноги масивніші й дещо коротші, втім північний олень, особливо дикий, є дуже величною, стрункою та спритною твариною. Його копита набагато ширші, ніж в інших видів оленів, а пальці глибше розщеплені, за рахунок чого вони можуть дуже широко розчепірюватися. Поноготки (так називають крайні пальці, розташовані ззаду) дуже розвинуті, розташовані низько на ногах і при кожному кроці тварини залишають помітний слід

двома вузькими, спрямованими в сторони смужками. Такими і мають бути ноги тварини, яка ризикує застрягнути в снігу або потонути в болоті.

Що ж до харчування, то північний олень дуже невибагливий. Його годують гірські рослини та рослини безлісої тундри. Часто йому вистачає самих тільки лишайників, які потрібно спершу зішкребти копитами зі снігу чи обгризти з каміння. Лишайник оленячий мох було навіть названо на честь північного оленя, який ним харчується. Коли навесні розпукуються бруньки та з'являються перші паростки чагарників, для зголоднілих через брак їжі північних оленів настають добрі часи. Виснажені тварини знову набирають вагу і невдовзі скидають густе зимове хутро.

Стада домашніх оленів теж не мають теплих загонів, де взимку вони могли б знайти притулок й отримати їжу. Люті морози вони змушені терпляче перечікувати в безлісих високогір'ях або, у кращому разі, лісах на берегах озер. Буря змушує їх тулитися одне до одного; пастухи та їхні вірні собаки також потерпають через негоду. Проте навіть така погода нічим не може зашкодити стадам. Тварин захищає тепле зимове хутро завтовшки 5 см, а шию й потилицю огортає навіть справжня довга пухнаста грива. І на ногах узимку хутро довше. Зимове хутро набагато світліше за літнє, і завдяки цьому стада менш помітні на снігу. Той, хто так добре вдягнений, холоду не боїться, тим більше олені — мешканці суворої Півночі! Притискайтеся одне до одного, північні олені, ставайте проти вітру, опускайте голови та мрійте про весну! Ані крижані бурі, ані сніг не здатні заподіяти вам шкоди!

Народи європейської та азіатської Півночі, яким невибагливі північні олені дають можливість жити в дикій місцевості, є кочівниками. Вони від своїх стад, які люблять і доглядають, отримують м'ясо та молоко, з якого роблять також сир. Кров

п'ють ще теплою. Особливим делікатесом вважають вміст шлунка, оскільки він складається з речовин рослинного походження. Можна лише уявити собі, яким незамінним для виготовлення одягу, зброї, взуття, ємкостей для води й навіть помешкань та їх облаштування є шкура забитих оленів. Шкури зшивають зазвичай нарізаними та пожованими сухожиллями оленів, з кісток та рогів виготовляють різноманітні корисні речі та прикраси. Отже, у тварини немає жодної частини тіла, яка не надавала б людині цінну послугу в боротьбі проти суворої природи!

Використовують північного оленя і як в'ючну тварину — сезонно, скажімо, коли сім'ям треба вирушати у тривалі кочів'я. Тоді на тварин вантажать складені чуми та все майно. І наостанок саджають маленьких дітей. До того ж, віддавна північного оленя привчили бути запряжною твариною і лише зрідка використовують (як у північній частині Сибіру) для їзди верхи. У таких випадках особливе сідло кладуть над передніми ногами оленя, адже, на відміну від коня, його спина заслабка, аби нести на собі вершника.

Дикі північні олені водяться на півночі Скандинавії; величезні стада пасуться і в тундрах Північної Азії. Зустрічаються вони також в Ісландії та на Шпіцбергені. У канадській тундрі існує дуже гарний різновид північних оленів — карібу, які, вирушаючи влітку в далекі мандри, дістаються через замерзле море навіть Гренландії.

Полювати на диких північних оленів ще важче, ніж на сарн, уже хоча б тому, що людині доводиться жити в безлюдних, негостинних місцинах, де часто-густо немає дерев і пастуших хатин, у яких можна було б захиститися від холоду й дощу або переночувати. Утім, не треба лякатися жодних труднощів. До того ж, мисливець мусить розраховувати сили: адже слід прихопити з собою провіант із розрахунку на багато днів і

підніматися високо в гори, де вже не зустрінеш дерев — там ростуть лише зовсім низькі, маленькі, притиснуті до землі карликові чагарники. Людина, аби її не помітили, мусить лежати за ними, притулившись до землі. Доводиться впродовж багатьох годин, ба навіть днів, борючись із різким вітром, підніматися по безладно розкиданих гострих уламках скель гірських порід, видиратися на слизькі гірські заломки. А коли на дорозі трапляється водоспад, то треба бути готовим змокнути до рубчика. Часом мисливець змушений повзти карачки, аби лише не бути поміченим. Ось так доводиться пробиратися до стада диких північних оленів.

Можливо, якесь стадо відпочиває, ремигаючи, просто на краю льодовика чи на засніженому полі, яких багато на Далекій Півночі навіть улітку. Там, нагорі, холод захищає від надокучливих комарів і гедзів — жахливих мучителів диких тварин під час літніх місяців. Та вожак пильнує. Він не лягає разом з іншими, а поглядає на всі боки, і всі його органи чуттів, набагато досконаліші, ніж у людини, весь час у дії. Коли він стомлюється і лягає, інша тварина одразу ж підводиться, аби охороняти стадо замість нього. Тепер мисливець мусить точно визначити напрямок вітру, адже підібратися до стада можна лише проти вітру, інакше вожак подасть сигнал тривоги — і все стадо миттєво тікає. Зупиниться воно, лише здолавши кілька кілометрів. І тоді виявиться, що всі багатоденні зусилля й поневіряння мисливця були марні. А як складно взагалі знайти стадо диких північних оленів у високогірних місцевостях! І як може помилитися людина, адже забарвлення тварин майже непомітне на тлі скелястого ґрунту! Через таку пильність стад та їхню здатність оборонятися навіть хижакам, ведмедям та вовкам, які залюбки розідрали б молодого північного оленя, це не до снаги.

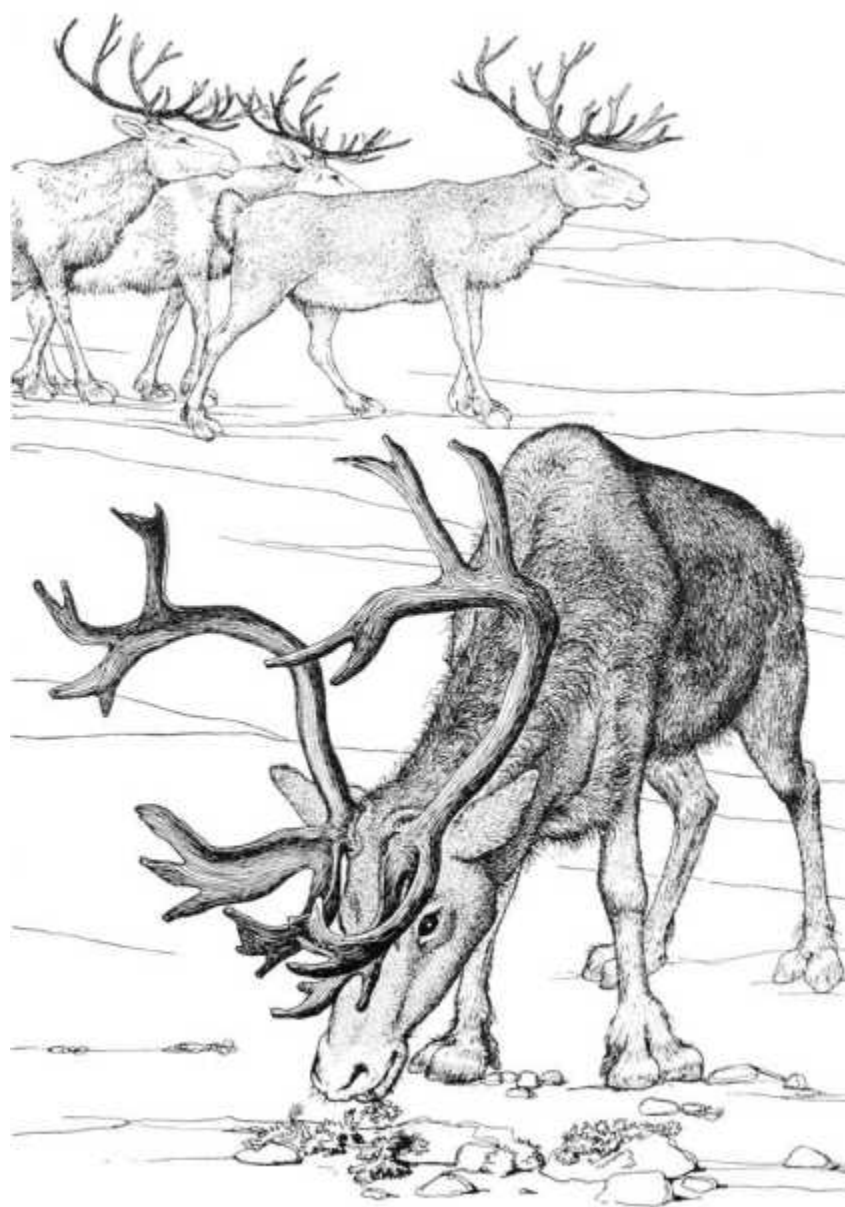
Зоною свого проживання північний олень обрав глухі місця Півночі, де він може почуватись у безпеці. Коли навесні або восени він рушає в далекі мандри, то уникає навіть світлих березових лісів на березі озера, яке глибоко заходить у сушу, бо не відчувається там захищеним. Ось такий лякливий та обережний дикий північний олень!

Втім, навіть приручені стада ще тривалий час не стають такими прихильними до людей, як домашні тварини. Навчити оленів носити вантажі або тягти сани дуже важко; ця робота вимагає багато часу. І все-таки періодично у них спалахують дикість і нестримне прагнення до свободи. Аби подоїти вперту самицю північного оленя, її потрібно зв'язати вірьовками, щоб вона взагалі дозволила підійти до себе. Якщо тварину потрібно використовувати для роботи, її спочатку слід зловити за допомогою ласо. Оленячі роги, звісно, — чудова мішень.

Найдосвідченішими пастухами є лапландці, що живуть на півночі Скандинавії. Як справжні кочівники вони вміють пристосовуватися до життя своїх стад. Ці стада — їхня гордість, але також і їхня мука, адже люди змушені жити в горах у цілковитій самотності, рятуючись від вітру й негоди в легких чумах. Трапляється, що маленькі діти рано-вранці прокидаються засипані снігом, бо за ніч буря знесла їхній чум. Чим більшим є стадо північних оленів, що його лапландець називає своїм, тим щасливішим він відчувається і тим більше його поважають. Тому для нього втратити свої стада внаслідок епідемії або якогось іншого лиха набагато гірше, ніж для селянина втратити свою худобу. Адже цілі родини, що до того були багатими, біднішають і потерпають від гірких злиднів.

Коли навесні сонце в горах упродовж цілого дня світить так яскраво і дає стільки тепла, що сніг робиться м'яким, для стад північних оленів настають лихі часи. Тоді вночі утворюється крижана кірка і, коли північні олені пробивають її копитами,

через гострі краї на їхніх ногах утворюються рани. Ще більших неприємностей як стадам, так і пастухам можуть, певна річ, завдати голодні хижакі, що, завиваючи, блукають довкола. Найстрашніший ворог — звісно, ведмідь, але й росомаха, цей хижак родини куницевих, також може бути дуже небезпечною через свою диявольську кровожерливість. Її жертвами стають передусім тварини, які відбилися від стада й поодинці блукають поблизу.

Для цілого стада особливо небезпечними є вовки, адже вони полюють зграями. Саме лише їхнє моторошне завивання сповнює оленів жахом, і вони починають панікувати. А саме це їй потрібно хитрим вовкам. Частина зграї робить навколо стада широкі дуги і жене наляканих тварин до інших вовків. Олень з його рогами й дужими передніми ногами здатен протистояти одному вовку, а в цей час олениця заспокоює дитинчат, наляканих жахливим виттям голодної зграї. Тож, коли на стадо нападають, воно може утворити лінію оборони. Щільно притиснувшись одне до одного, малечу беруть у коло. і сильні самці нахиляють голови вперед. Проти такого захисту навіть вовкам складно щось вдіяти, але все-таки зазвичай то той, то інший олень падає на землю. Голодні вовки — несамовиті вбивці.

Аби запобігти таким нападам, пастухи змушені пильнувати цілодобово. У часи особливої небезпеки вони навіть не наважуються спати і проводять весь час на ногах, лише спираючись на палицю. І це також одна зі складових нелегкого життя пастухів на Далекій Півночі.

Раз на рік лапландці переживають особливий день, краще навіть сказати — особливу ніч. Це та ніч, коли молодих оленів таврують. У великих стадах випасаються тварини різних власників, і треба розрізняти, кому яка належить. Поки телята (дитинчата оленів), які народилися навесні, ще бігають зі своїми мамами, зробити це неважко. Та восени вони своїх мам покидають. Незадовго до цього лапландці домовляються про день, коли стада приженуть з гір у долини. Вожаків ловлять за допомогою ласо і ведуть у долину, а стада слухняно йдуть слідом. Віддавна стада ведуть тими самими багатокілометровими шляхами. Іноді доводиться переходити вбхід річки або перепливати озера. Незабутнє видовище для

кожного, кому щастить це побачити: з води видно лише оленячі голови, а над ними — ліс розкішних рогів.

Нарешті стада дісталися місця збору, півострова, який використовують з цією метою щороку. Дія відбувається вночі, щоб оленям не надокучали комарі та гедзі. О цій порі року по той бік полярного кола ночі все ще достатньо світлі. Настають лише легкі сутінки. Ті, хто залишився в долині, з нетерпінням очікують прибуття тварин. Аж раптом у долині виринають стада, і невдовзі вже можна почути ходу оленів, що збилися в щільну масу, і характерний для них стукіт копит. Зусібіч насуваються ліси рогів. Коли нарешті всі збираються до купи, виходи з півострова перекривають. Тварини бігають по колу й утворюють окремі групи. А всередині цієї метушні та біганини спокійно стоять лапландці, тримаючи в руках майстерно скручені ласо. Той, хто приїхав до лапландців у гості, може потрапити з ними на півострів, аби подивитися на це вражаюче дійство. Іноді кілька оленів на чолі з сильним самцем біжать просто на людину і здається, що вони ось-ось розтопчуть її, та враз усі зупиняються, потік розділяється і пролітає справа і зліва.

Тим часом лапландці спритно і вправно кидають ласо на телят. Петля залежно від обставин лягає навколо шиї або ніг молодих тварин. Лапландець натягає канат і кидає спіймане оленятко на землю. Тоді сідає зверху, дістає нагостреного ножа й вирізає на його вусі свій знак. Це не боляче, навіть кров не тече. Іноді, щоправда, оленятко виривається з петлі й тікає. Коли нарешті всі оленята тавровані (якщо стада великі, це може тривати цілу ніч), перекриття півострова знімають і стада знову можуть бігти у свої гори. У деяких місцевостях таврування оленів — велике свято, на яке збираються і діти, і дорослі члени родин, що зазвичай мешкають у долинах. Адже цього дня лапландець дізнається, який він багатий! Тож це величезна радість, коли рогаті стада спускають з гір!

На домашніх оленів, звісно ж, не полюють — їх забивають. Забій також є великим святом, під час якого багато їдять. Обраних тварин заколюють ударом ножа в груди, і вони одразу ж помирають. М'ясо, призначене для зберігання, висушують на повітрі — це щорічний урожай лапландців. Шкуру з різних частин тіла використовують для певних цілей: для одягу, капелюхів, взуття — залежно від того, для чого вона найкраще придатна. Так, скажімо, зовсім маленьких дітей кладуть у люльки зі шматків хутра, взятих з черева оленя, бо там воно особливо м'яке та пухнасте.

Дитина, яка спала на затишному і м'якому оленячому хутрі, не може не любити благородних тварин, коли виросте. Її любов росте разом з нею, і вона протягом усього життя відчуває зв'язок з оленем.

Бурии ведмідь

Бурий ведмідь є найбільшим і най-сильнішим хижаком, який зустрічається у Європі та помірних зонах Азії. Своєю могутністю він завдячує неймовірній силі тіла, а не спритності чи швидкості. Про ведмедя кажуть, що в нього сила 12 людей. Він може забрати з собою забиту корову. Дорослий бурий ведмідь сягає понад 2 м завдовжки і важить від 5 до 8 ц. Добрий або злий ведмідь — неодмінний персонаж багатьох казок та легенд. А в реальному житті мало в кого виникне бажання зустрітися з ним у лісовій гущавині. У ньому поєднуються дві протилежні якості. З одного боку, ведмідь — добродушне вайло (такими часто бувають і фізично сильні люди), з другого — страшний лиходій. Кожен бачив дресированих ведмедів. Молоді звірі цікаві й кумедні, особливо коли вони бавляться; а дорослому ведмедю, навіть якщо він і приручений, довіряти не можна. Він ніколи не стане справжнім другом людини і може несподівано й підступно накинутися на свого хазяїна та вихователя.

Жахливі потуга і гнів гіганта., якого потривожать чи поранять на полюванні, або лють ведмедиці, що захищає своїх дитинчат. Тоді підводиться величезна постать — ведмідь встає і суне, чвалаючи на двох ногах, щоб охопити свого противника і з неймовірною силою притиснути до себе. Лише деякі особливо хоробрі мисливці наважуються йти на ведмедя з ножом. Цей, здавалося б, вайлуватий звір може без зайвих зусиль наздогнати людину, що тікає. І горе переслідуваному, якщо він швидко не схитрує, аби врятувати своє життя! Дехто рятується, кидаючись на землю і вдаючи мертвого. Однак треба мати неабияку мужність, щоб спокійно, не рухаючись і навіть не дихаючи,

дозволити розлюченому ведмедю обнюхати і перевернути себе. Людей, яких ведмідь вважає мертвими, він не чіпає. Невідомо також жодного випадку, коли ведмідь доторкнувся б до людського м'яса.

Небезпечні й ведмежі лапи. Вони мають довгі, міцні, наче криця, кігті — тупі, оскільки при ходінні ведмідь не може втягувати їх, як хижаків з родини котячих. Через це ведмідь здатен завдавати жахливих ран. Лише тваринам з густим хутром він не заподіює шкоди.

Кажуть, що в боротьбі ведмідь використовує частіше лапи, ніж зуби. Кігті допомагають хижаків, попри його вагу, видиратися на дерева і сторчові скелі. Коли ведмідь лізе по стовбуру, він, звісно, здається неповоротким і незграбним; тим більше вражає спритність, з якою він долає перешкоди в скелях.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ